

Den här dagen...

Idag den 21 februari 1784, då en lördag, besteg Gustaf III vulkanen Vesuvius nära Neapel tillsammans med sitt följe. Känd som en av världens farligaste vulkaner och känd för att ha ödelagt Pompeji, Herculaneum och andra närliggande bosättningar 79 f.Kr. var och är den en stor turistattraktion.

Under 1700-talet hade vulkanen utbrott sex gånger varav ett fem år före Gustafs besök, år 1779, och ett tio år efter, 1794. Vid tiden för Gustafs klättring var den relativt lugn och ett besök vid kratern var ett "turistmåste" om man befann sig i Neapeltrakten.

Pierre-Jacques Volaire, Vesuvius utbrott, daterad till 1770-talet. Wikimedia Commons.

Färden var strapatsrik och ända fram till år 1880 kunde man bara ta sig dit på åsnor och till fots med hjälp av guider. På bilden nedan ser vi en skildring cirka hundra år senare som väl överensstämmer med Gudmund Göran Adlerbeths beskrivning av bestigningen från mitten av 1780-talet.

Salita al Vesuvio (Climbing Vesuvius) av Giacomo Lenghi. Handkolorerad litografi som visar människor som klättrar uppför sidan av vulkanen. Vissa dras upp med hjälp av rep, andra bärs på bår (som Gustaf III under sitt besök). Ur *Raccolta di Costumi Napoletani*, 1854. © Victoria and Albert Museum, London, inventarienummer E.820-1937.

Adlerbeth ger en livlig beskrivning av såväl kungens (greven av Hagas) besök som vulkanen och dess omgivning i sina anteckningar om den italienska resan. Vi får en detaljrik inblick både i de fantastiska saker Gustaf fick uppleva under sin resa och de umbäranden en utflykt av detta slag innebar under 1700-talet:

Besöket på Vesuvius gick för sig den tjuguförsta. Herr grefven af Haga med sin svit samt åtskilliga främmande damer och kavaljerer begåfvo sig klockan elfva förmiddagen till Portici, som är beläget på västra sidan af bergets fot. Klockan tolf satte vi oss där på åsnor och anträdde uppfarten vid Resina. Den väg vi togo är bekvämligast bland de tre, som leda uppför detta ryktbara berg. Vi färdades på detta sätt ungefär tre italienska mil på en stig, som icke var mycket brant och hvaraf den nedre hälften var omgifven med vingårdar och planteringar af fikon- samt andra fruktträd, omstängda med murar af lavasten. Det är där,

som det röda vinet växer, känt under namn af *Lacrimae Christi*¹ och hvaraf man gör stort väsen. Jag fann det mera starkt än smakligt och alldeles icke böra föras ibland likörvin, ifall ej därpå finnes någon annan variation än det slag, jag hade tillfälle att smaka. Den öfriga hälften af vår ridt var mindre angenäm. Stora kullar af sammanvräkt aska, oformliga rösen af lava i större och mindre klumpar och skärfvor, liknande grusig och mullblandad smedjeslagg, omgäfvade oss på alla sidor. Jag såg där inga andra växter än en art buskar med långa spjutlika skott, och ett slags högvuxna rör, som voro vissnade. Emellertid utvidgades vår synkrets. Neapel föreställdes oss såsom en plåtå på ett bord. Dess sjövik, posilippiska och miseniska uddarna, öarna Procida och Ischia förökade taflans rikedom, och solen speglade sig i hafvet mellan oräkneliga segel.

Klockan ett hade vi hunnit till foten af bergets pik och efter allmän beräkning till halfparten af dess lodräta höjd öfver vattenbrynet. En fyra hundra famnar bred däld skiljer där Vesuvius ifrån dess granne, berget Somma. Denna däld kallas *Atrio del Cavallo*, kanhända emedan man därstädes vid uppfarten till Vesuvius måste sitta af. Berget Somma, hvilket genom en optisk synvilla i Neapel visar sig nästan lika högt med Vesuvius, fanns nu vara ansenligt lägre. Det består af klippor, hvilkas spetsar tyckas vara afbrutna och nedstörtade. Lavaströmmar och dess förstörda skick intyga, att det äfven varit en gammal eldstad.

Den återstående koniska spetsen är ganska brant. Vi stego därför af åsnorna och nyttjade våra fötter. Här synes ej mera tecken till vegetation. Denna bergstopp består åter af två olika beskaffade delar: den nedersta sammansatt af idel vulkanisk aska, liknande sand eller mörkt grus med inblandade lösa stenar, den öfversta af större pimpstenar. Den förra är ganska besvärlig att bestiga. Det lösa gruset rasar nedför vid hvar steg, så att man behöfver hjälp af karlar, som vid detta tillfälle mot betalning äro följaktige. Gemenligen biträda två karlar hvar resande. De hafva hängslen öfver axlarna, i hvilka man fattar med händerna och låter så släpa sig uppåt.* Herr grefven af Haga och damerna läto sig bäras på träbårar. Denna ofantliga askhög är ändå icke så brant som den öfversta toppen, skild från den förra genom ett slags afsättning och alldeles till formen lik en sockertopp samt bestående af bara hvassa hållar och skärfvor, hvilka sönderskära skor och stöflar. Klockan tre kvart till tre fann jag mig omsider, efter halfannan timmes vandring till fots, på brädden af eldgrafven eller kratern. Jag skådade ned i denna förfärliga skorsten, hvars omkrets är ett tusen famnar. Det är en brant afgrund, där elden på vissa ställen underfrätt den ofvanliggande bergskorpan. En tjock rök i ljusa hvirflar med inblandning af den blossande rodnad, som utmärker lågors närvaro uppfyllde dess vidd och sväfvade ända från dess förborgade botten till grannskapet af skyarna. När röken stundom af vädret något undanfördes, syntes styckevis kraterns inre väggar. De bestodo af knaggliga svarta klippor af sammangyttrad sten, åtskilda genom djupa klyftor. Berget kändes varmt under fötterna. Salmiak och svafvel i större och mindre stycken omkantade mynningen. Ur flera hål på bergets yttre slutning framträngde mindre rökar med svafvellukt. Men hvad som gjorde det hiskligaste intryck var

* Karlen med hängslena går naturligtvis före den resande. Den andra går vanligen efter och skjuter på.

---

¹ *Lacryma Christi* är ett av världens äldsta viner med tradition ända från romarriket. Många författare har refererat till detta vin, bland andra Voltaire i *Candide*. Enligt myten grät Jesus över Lucifers fall. Tårarna föll på marken vid Vesuvius fot och gjorde den bördig och speciellt lämpad för vinstockar.

det gräsliga buller, den sjudning och den gäsning, som spordes på djupet af denna brinnande grufva. Det var oupphörligt, men knaggligt och ojämt, likt ett brusande hafs, hvars vågor af stormen slås emot klippor. Den öfre bergkransen, som innesluter öppningen, kunde för rökens skull icke på en gång öfverses; dock märktes, att den var af ojämn höjd samt ömsom sänkte och höjde sig. Röken, som af vädret kastades åt öster, betog oss utsikten öfver landet åt den sidan.

1700-talsrepresentation av turister som besöker Vesuvius topp. Några mår dåligt av de giftiga gaserna från vulkanen. Bilden är daterad till 1750 och återfinns i Library of Congress/Science Photo Library.

Hela Vesuvii branta topp är ögonskenligen tillkommen, äfvensom Monte Nuovo, genom aska och stenkastning. Askan, såsom lättare, har blifvit drifven längre från kratern och tilldanat toppens fot, hvaremot de tyngre stenklimparna stannat närmare till mynningen och formerat spetsen. Vesuvius är en Protevs², som ofta förändrar sitt utseende. Hvert utbrott gifver dess topp en ny skapnad: stundom nedsjunker den i gapet, underminerad af den invärtes branden, stundom uppskjutas grushopar till nya berg. Den bekanta naturforskaren padre della Torre³ gick flera gånger ett stycke ned i kratern. Dess väggar voro då sluttande, men äro nu så branta och till en del undergräfd, att ett sådant försök visserligen vore ogörligt. Vesuvii lodräta höjd öfver vattenbrynet räknas till två tusen

² Proteus är i grekisk mytologi en havsgud som kunde byta skepnad. Han var herde för bland annat Amfitrites hjordar och Poseidons sälar.

³ Giovanni Maria Della Torre (1710-1782). Italiensk vetenskapsman, fysiker och naturforskare. 1755 gav han ut volymen *Storia e fenomeni del Vesuvio*.

alnar. Att komma nedför berget tillbaka gick ganska lätt och fort. Vi måste för dess branta belägenhets skull nästan springa och tillbragte således blott en half timme på samma väg, som nyss fordrat en och en half. I Atrio del Cavallo spisade vi middag af medförd kall mat, och klockan fyra satte vi oss åter på våra åsnor. Denna kavalkad af några och trettio personer, vårdslöst klädda, en och en efter hvarannan på borickor [åsnor], som hvardera af en karl leddes vid munnen med en repstump och efterföljdes af en annan karl, som höll i svansen, var en scen, värdig att beskrivas af Scarron⁴. Vi följde vid nedfarten 1779 års lavaström, omgifna af stora slaggsamlingar. Klockan half sex voro vi i Portici och strax efter sex i Neapel. Sedan det blifvit mörkt, märkte vi, att berget gaf eld. Den liknade ett rött och rökigt bloss, som hvarannan eller tredje minut tändes och slocknade. Vesuvius tycktes vilja salutera de långväga gäster, som denna dag besökt honom. Han har ock brunnit de följande kvällarna.

Både Gustaf och hans följe klarade sig väl under färden uppför och nedför vulkanens sluttningar. Även om kungligheter vid denna tid till skillnad från vanligt folk hade förmånen att kunna resa, var bekvämligheten ofta mycket sämre än vad vi kanske föreställer oss. Under den italienska resan utstod kungen och hans följe dåligt väder, raserade vägar, trasiga vagnar, hårda eller inga sängar, usel mat och saltade räkningar, men man får anta att upplevelsen av att ha blickat ned i bergets röda gap gjorde resan mödan värd.

Vesuvius fortsätter att locka modiga besökare. År 1880 installerades den första bergbanan (på italienska *funiculare*⁵) som underlättade färden betydligt. Den förstördes emellertid av utbrottet 1944. Idag är området kring Vesuvius nationalpark och man kan fortfarande bestiga toppen. Även i vår tid får man ta sig den sista biten till kratern till fots.

Jennie Nell, ordförande i Sällskapet Gustaf III

Källa:

Gudmund Jöran Adlerbeth & Henrik Schücker red. *Svenska memoarer och bref V: Gustaf III:s resa i Italien* (1902), s. 128ff. Finns på Litteraturbanken.

---

⁴ Paul Scarron ca 1 juli–6 oktober 1660. Fransk författare och satiriker.

⁵ Den berömda *Fuliculi, funiculà* – ”bergbana upp och bergbana ned” är en neapolitansk sång från 1880 skriven av Luigi Denza och Peppino Turco inför invigningen av Vesuvius bergbana.
<https://www.youtube.com/watch?v=HH0TMmgPtjg>